

HUISNAMEN IN DE WATERWIJK

Inleiding

In de voornaamste straten van het Gentse stadscentrum werden vroeger de meeste huizen met namen aangeduid. Sommige namen van monumentale huizen en degene men uitgebeeld ziet op uithangborden en gevelstenen of aangeduid met opschriften, zijn ook nu nog algemeen bekend. De meeste geraakten in de vergetelheid. Zelfs het geïnteresseerde publiek of de bewoners van de huizen zelf kennen ze niet meer. Dat is wel jammer want huisnamen vormen tot de verbeelding sprekende getuigenissen van het verleden. Die getuigenissen kunnen echer voor problemen zorgen. Het is immers in de meeste gevallen niet zo eenvoudig deze meestal sinds lang in onbruik geraakte namen op te sporen en precies te lokaliseren. Bovendien veranderden sommige huizen in de loop van de eeuwen verschillende keren van naam en kwamen dezelfde namen meerdere malen voor in verschillende straten.

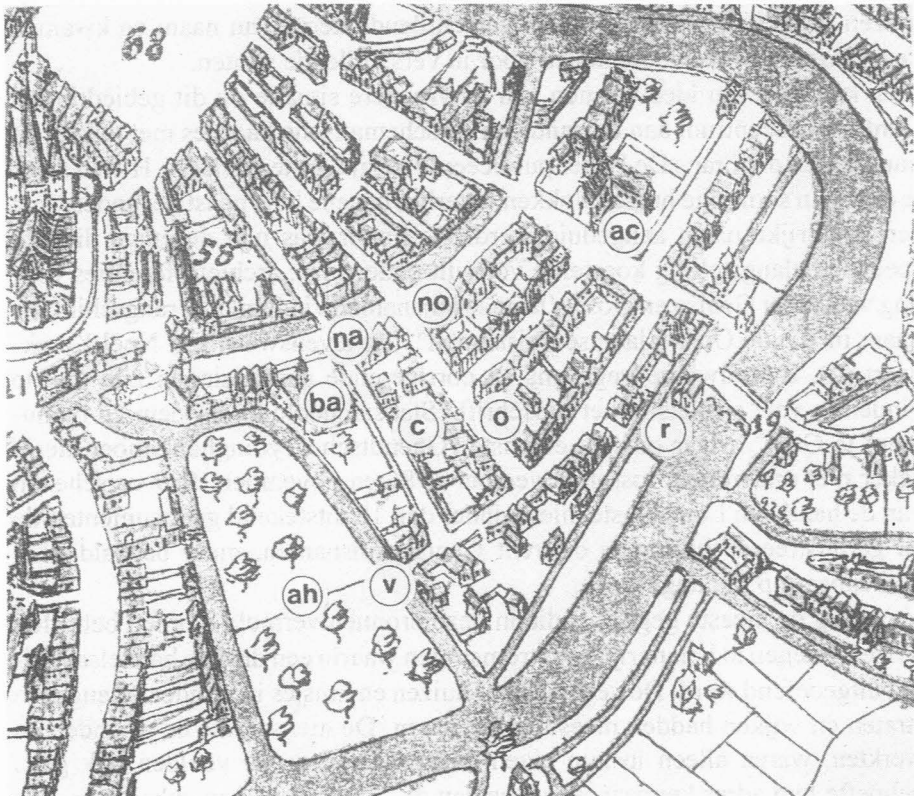
Men kan zich een idee vormen van de vroegere situatie op dit gebied in het Gentse stadscentrum aan de hand van de schematische kaartjes met huizen en huusnamen die Frans De Potter publiceerde in zijn grote werk (1). Hierin merk je er hoe in sommige huizenblokken letterlijk het ene huis naast het andere met een beeldrijke naam aangeduid werd. De Potter was niet de enige die een speciale belangstelling koesterde voor dit onderwerp: archiefreferenties voor nog veel meer Gentse en Oost-Vlaamse huisnamen vindt men gerangschikt per naam in "Oude Oost-Vlaamse huisnamen", het levenswerk van Noël Kerckhaert (2). Betrouwbare gegevens en corrigerende aanwijzingen zijn ook te vinden in vele artikels in het tijdschrift "Stadsarcheologie. Bodem en monument te Gent". Maar ook dit eigenste "Ghendtsche Tydinghen" moet hierin zeker niet onderdoen: tussen november 1986 en november 1989 verschenen van de hand van Lode Hoste, niet minder dan 18 uitstekend gedocumenteerde en geïllustreerde bijdragen omtrent Gentse huisnamen, meer bepaald deze herkenbaar op uithangborden.

Verreweg de meeste gegevens die in deze bronnen vermeld worden betreffen huizen gelegen in belangrijke centrumstraten waarin een drukke handelsactiviteit uitgeoefend werd. De veel talrijker huizen en huisjes in minder belangrijke straten en wijken hadden meestal geen naam. De mensen die er woonden en werkten, waren alleen in hun eigen buurt bekend en ze voelden ook geen behoefte hun adres kenbaar te maken aan de "vreemden" van enkele straatjes verder. Alleen degenen onder hen die niet zozeer leefden van eigen nering maar rechtstreeks van andermans tering, vormden hierop een uitzondering. Ook al was hun clientèle grotendeels lokaal, ze vonden toch dat hun huis goed herkenbaar moest zijn. De huisnummering die aan het eind van de Oostenrijkse periode ingevoerd werd, veranderde daar toen niet zo veel aan. Ook nu nog

willen horecazaken, winkels en handelshuizen graag met naam bekend zijn. In de bijdrage die hierna volgt, wordt aandacht geschonken aan enkele huizenamen in zo'n meer perifeer gelegen gebied, de Waterwijk. Hoewel de wijk al sinds de 13de eeuw deel uitmaakt van het Gentse grondgebied en met zekerheid in de 14de eeuw reeds een belangrijk aantal huizen telde, behoort hij niet tot het veel meer bestudeerde stadscentrum. Slechts twee huisnamen, "de oranjeboom" in de Gelukstraat en "de pelikaan" in de Sint-Katelijnestraat, zijn hier algemeen bekend.

De Waterwijk

Eerst een kort woordje over die wijknaam die heden relatief weinig gekend is. Met de naam Waterwijk duidde men vermoedelijk vanaf de 16de en tot in de 20ste eeuw (3), het gebied aan gelegen tussen Ottogracht en Minnemeers. In de oudste bronnen (13de en 14de eeuw) werd deze zone aangeduid als "in vico

1. Fragment uit het panoramisch zicht van Horenbault uit 1619 (litho A. Heins). Ter oriëntatie: de Vrijdagmarkt (nr. 68), de Leiebocht, het Arme-klaren klooster (ac) aan de Goudstraat en de Baudelo-abdij (ba) aan de Ottogracht met de abdijhof (ah) tussen de waterloopjes naar de Leie toe. Men herkent de "venus loovie" (v) achter de hof van Baudelo, "de naelde" (na) en "de noble" (no) aan de Ottogracht, "sinte kahterine" (c), "schip st. hernuyt" en "de oranjeboom" (o) in de Gelukstraat en "den rattennest" (r) tussen de Minnemeersgracht en de Leie.

dicitur qui Hoec" of "inden Ouc over de Marct", "inden Ouc over de Gracht" en "upte Gracht". Met de Gracht was de Ottogracht bedoeld en met de Hoec werd het gebied (Fig. 1) over de Ottogracht binnen de Leiebocht aangeduid (4).

Archivalische bronnen

Dit artikel is hoofdzakelijk op een drietal bronnen gebaseerd: bouw aanvragen, fiscale registers betreffende huizen en gronden, en een lijst van herbergnamen uit de Franse tijd. De originele archivalia aanwezig in het Gentse stadsarchief werden hiervoor geraadpleegd (5). De resultaten van dit onderzoek werden hier en daar aangevuld met gegevens afkomstig uit de werken van de in de inleiding vermelde auteurs. In de wijk zelf werden alle hier besproken huizen precies gelokaliseerd op het moderne kadaster volgens de methode van het Gentse huizenonderzoek (6).

Op een enkele uitzondering na, vangt onze beschrijving aan met gegevens uit 1495. Van dat jaar zijn er twee stadscijnsboeken bewaard (7). Het ene boekdeel bevat een momentopname van dat jaar, terwijl aan het andere veranderingen van eigenaars en rentelasten genoteerd werden tot 1563. Daarop aansluitend volgen dan verdere delen met gegevens tot aan het einde van het ancien régime. Alle huizen van de Waterwijk die in 1495 bestonden, kunnen gelokaliseerd worden op onze moderne kadasterplannen. Verder onderzoek moet nog uitwijzen of dat ook voor nog vroegere tijden mogelijk zal blijken.

Het onderzoek werd afgesloten met de "lijsten van bestaande herbergen, hotels en bordelen uit de periode 1807-1812" (8). We maakten hier gebruik van de lijst uit 1809 die in de Waterwijk zeven dergelijke instellingen vermeldt, hetzij niet eens één percent van het Gentse totaal in die tijd.

Brouwerijtjes "met eenen puttync" aan de Ottogracht

We vangen onze huisnamentocht doorheen de Waterwijk aan daar waar je vanuit het stadscentrum onvermijdelijk eerst terecht komt: aan de Ottogracht. Deze gracht met de straat aan de noordzijde er van werd in de stedecijnsboeken in de 15de eeuw Sint-Jacobsgracht genoemd. In de 18de eeuwse boeken van het huisgeld vinden we de naam Ottogracht, maar in de bouw aanvragen uit dezelfde tijd (9) werd meestal "Baudelooleye" of "Baudelooleyken" gebruikt. We vermoeden dat deze laatste naam buiten de officiële papieren de meest gebruikte was.

In de 16de eeuwse penningcohierien van het huisgeld begint de opsomming van de toenmalige huizen van de Waterwijk meteen al met een huisnaam "Inden waterwyc beghinnende an de *naelge*..." (10). Deze "naelge" (ook wel *de nailde* of *de naillie*) was een brouwerij die zich bevond op de huidige kadasternrs. B238f, B232g, B232h en B239 (huisnrs 1970-: 2, 4, 6, 8). Dit is op de hoek met het noordelijke "oude" gedeelte van de Baudelo-straat rechtover de voortuin van de vroegere abdij, het huidige atheneum.

Deze brouwerij was gemeten naar de huisbelastingsbedragen, het belangrijkste gebouw of gebouwencomplex uit de wijk. Lieven vanden Huulse was er eigenaar in 1495 van de brouwerij, van een "plaetsen" en een "puttinc". Bijna driekwart eeuw later, in 1563 (11), vinden we nog steeds verwanten van onze Lieven als eigenaars van dezelfde brouwerij en "plaetse", maar de zaak was gemoderniseerd: er was "een pompe waer de puttinc placht te staene". Zo'n "puttinc" hoorde bij een brouwerij, zoals we verder zullen zien. Nog later, in een tekst uit 1605, is er sprake van een "pomphouse upt watere" (12). Dat lijkt wel banaal, maar toch... De uitvinders van de stoommachine en de ontplofingsmotor zijn schatplichtig aan de schijnbaar eenvoudige zuigpomp, en nog geen klein beetje ook.

De brouwerij verdween als dusdanig in 1703 of enkele jaren voordien. Een aanzienlijke vermindering van de huisbelasting (huisgeld) werd toen toegestaan "en dit voor soo langen tyt als het niet en sal dienen gebruykt te worden voor gebräu" (13). Het bier- en wijnverbruik was niet alleen het voorwerp van de relatief allerbelangrijkste taks geheven door de stad, ook onrechtstreeks moesten de brouwerijen bijdragen tot de stadsfinanciën. De huisgeldvermindering van de voormalige "naelde" illustreert dit.

Verder van de Ottogracht verwijderd, maar er toch duidelijk van afhankelijk, vinden we een tweede brouwerijtje. In de Gelukstraat op het kadastrnr. B251 rechtover de Sint-Katelijnestraat (huidig huisnr. 20) werd Jan Bate aan het eind van de 15de eeuw vermeld als eigenaar van een "braueryen ghenaeamt d(-) *wiellkin* (...) nu een backerije" (14). In de hoger vermelde lijst van brouwerijen uit 1494 wordt inderdaad "int wielkin over de vrindachmaerct" vermeld bij een tekeningetje van een wiel. Jan Bate, of zijn voorganger, die zijn brouwersactiviteiten uitoefende een heel eind van het open water, was ook eigenaar van "eenen puttync stae(n)de up de gracht dien(en)de ter braueryen inde geluckstraete genaemd d(-)wielkin". Zo ziet men dat die oude brouwerijtjes blijkbaar niet zonder zo'n voorziening aan open water konden bestaan. Ze zijn mede daardoor ook als brouwerij herkenbaar en differentieerbaar in de oude huis- en gronddocumenten.

"De noble": ... "eenen groten steen" aan de Ottogracht?

Onder deze titel blijven we aan de Ottogracht, maar zitten we in heel andere sferen. Even voorbij de Gelukstraat op Kad. nr. 104b (huidig huisnr. 20), heden een auto-audio winkel, bevond zich het enige huis uit de wijk dat in 1495 in het stedecijsboek aangeduid werd als "eenen groten steen" (15). Wat hiermee bedoeld werd is niet direct duidelijk. De benaming "steen" werd (vooral of uitsluitend?) gebruikt voor huizen overwegend in Doornikse kalksteen gebouwd, maar de ligging van zo'n huis, buiten de 12de eeuwse stad, zou wel ongewoon zijn (16).

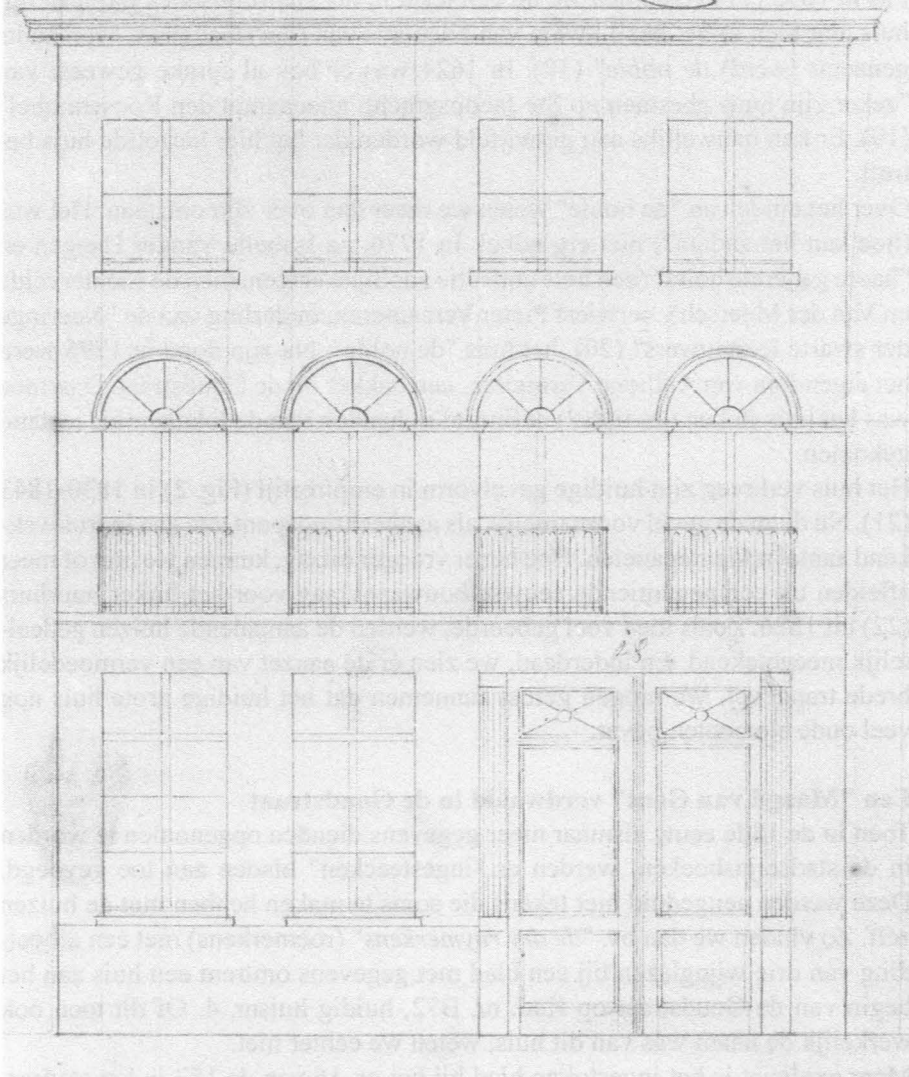
Dit vermoedelijk belangrijke huis was aan het einde van de 15de eeuw in han-

huys n°. 18 staande te Gent op den ottogracht, Eigendom
van Leo Dobbelaere Mevys, woonende hooftstraat.

Plan voor de verhooging van den bestanden ordynnen bond onder
de vierde openingen der eerste bovenstugie alsmede der balcone
aan de z. v. v. vierde openingen.

Dobbelaere mevys

4627

2. Gevelplan bij de aanvraag uit 1843 voor een verbouwing van "de noble" aan de Ottogracht (SAG, Reeks G12, nr. 4627).

den van de familie Van den (H)Ackere. Deze lieden bezaten gedurende de hele daarop volgende eeuw, naast een variërend aantal andere huizen in de wijk, de bijna volledige reeks (naast en achtergelegen) huizen in de Gelukstraat tot en met de hoek van de Sint-Katelijnestraat. Ze bleven heel lang eigenaar van het huis aan de Ottogracht (tot in 1645). Toen ging het over naar de familie De Vleeschauwer en daarna naar de Vander Haegen's.

Pas in 1692 (17) vernemen we uit een tekst in het stadscijnsboek dat juist dit, huis, dat toen in het bezit kwam van Nicolays van (der) Gaeghen, "van audts genaemt (werd) *de noble*" (18). In 1624 was er ook al sprake geweest van "zeker zijn huus ghestaen op Ste Jacopsgracht, ghenaeamt den Roosenobel" (19). Er kan nauwelijks aan getwijfeld worden dat het hier hetzelfde huis betreft.

Over het einde van "de noble" weten we meer dan over zijn ontstaan. Het was (hoe kan het anders?) niet erg nobel. In 1776, na Isabelle Vander Haegen en "haere generale hoirs" (een hele collectie adellijke erfgenamen de Lichtervelde en Van der Meersch), verwierf Pieter Vercauteren, ouderling van de "Neeringe der swarte leertaauwers" (20), het huis "de noble". Na zijn dood in 1795 werd het eigendom van Anthone Vermeiren, een bakker uit de Goudstraat. Daarmee was het huis (teken des tijds?) definitief in handen van de lokale middenstand gekomen.

Het huis verkreeg zijn huidige gevelvorm in empirestijl (Fig. 2) in 1830-1843 (21). Nu dient de gevel voornamelijk als aanhechtingspunt van een indrukwekkend aantal reclamepanelen. Hoe het er vroeger uitzag, kunnen we min of meer afleiden uit een negentiende eeuwse bouwaanvraag voor het linker buurhuis (22) uit 1826. Zoals toen veel gebeurde, werden de aanpalende huizen gedeeltelijk meegetekend. En inderdaad, we zien er de aanzet van een vermoedelijk brede trapgevel. We mogen gerust aannemen dat het huidige grote huis nog veel oude elementen bevat.

Een "Maagd van Gent" verdwaald in de Goudstraat

Toen in de 18de eeuw alsmaar meer gegevens dienden opgenomen te worden in de stadscijnsboeken, werden er "ingesteecken" bladen aan toe gevoegd. Deze werden aangeduid met tekens die soms te maken hebben met de huizen zelf. Zo vinden we dan bv. "*de dry ruymerskens*" (roemerkens) met een afbeelding van drie wijnglazen bij een blad met gegevens omtrent een huis aan het begin van de Goudstraat op Kad. nr. B72, huidig huisnr. 4. Of dit toen ook werkelijk de naam was van dit huis, weten we echter niet.

Meer expliciet is het ingestoken blad bij het nr. 16 van de 152 in het stadsarchief dat de vermelding draagt: "svolge van folio 28 verso en folio 29 recto van twee huysen aende aerme claeren t(-)eene genaemt *de maeght van gendt* alsnu competerende jw. florentia theresa maes wed. van laur(en)s luyttens". De twee huisjes op Kad. nr. B185-187 hebben zeer waarschijnlijk het uitzicht van toen

3. Eén van deze twee huisjes in de Goudstraat was "de maagd van Gendt".

nog goed bewaard (Fig. 3). Eén ervan heeft nu een gevelsteen met de vermelding "Carpe diem". Of dit, dan wel het andere huisje met de Maagd van Gent was getooid, is ons niet bekend. Evenmin weten we wat die fiere maagd in de nederige Waterwijk kwam uitspoken en waarom ze haar naam leende aan een van die huisjes in de Goudstraat.

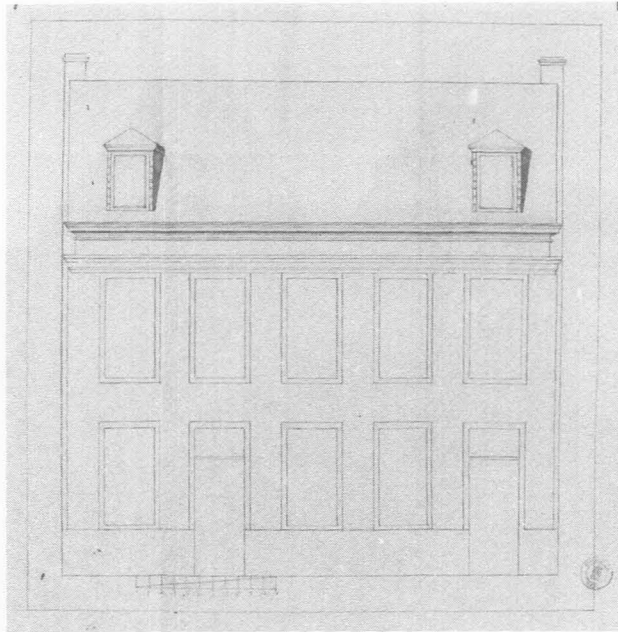
Overigens werd de maagd ook nog op andere plaatsen in de stad gesignaleerd: de onvermoeibare De Potter en Kerckhaert konden er meerdere op het spoor komen, o.a. de welbekende Maagd van Gent op de Korenmarkt naast het Borloutsteen (23). Die huizen droegen wel niet allemaal terzelvertijd dezelfde naam, zodat de 18de-eeuwers de Goudstraatmaagd niet konden verwarren met bv. die van de Korenmarkt.

"De gaublomme": van fatsoenlijke herberg tot "maison suspect"

Iets verder aan de overzijde van de Goudstraat, waar nu een bakkerijtje gevestigd is op Kad. nr. B13c, bevond zich de herberg "*de gaublomme*". De naam (24) ligt hier in de Goudstraat voor de hand, maar was allesbehalve uniek. We troffen hem aan in de bouwaanvraag (25) ingediend in 1779 door meester-metser Paulus De Schoenmaker voor de verbouwing als dubbelhuis (Fig. 4). Het huis heeft nu een sterk aangepaste voorgevel, maar is verder nog vrij intact behouden gebleven.

Aan het einde van de zeventiende eeuw hielden de leden van de nering van de "blauw ende rootververs", die een belangrijke activiteit uitoefenden aan de

4. "Modelle" van de gevel van "de gaublomme" in de Goudstraat (SAG, Reeks 535, bundel 197-7).

Minnemeersgracht (26) hun bijeenkomsten bij de tavernier Joos Martens in deze herberg (27). Ten tijde van Napoleon echter was "la fleur d'or" een "maison suspect" (cfr. inleiding) geworden. Hoe dat zo gewerd is ons niet duidelijk.

Een waarachtig "land van belofte" met een "rollebaane int drooge" op de Braecke

Net over de Minnemeersgracht, die toen gelegen was waar zich nu een schoolpoort bevindt, was er in de 18de eeuw een herberg met de prachtige naam "*het land van belofte*" op het oude Kad. nr. B9 of B8. De naam van dit "cabaret" vernemen we eveneens uit de napoleontische herbergenlijst. In 1773 werd de weduwe David t'Kindt hier o.a. eigenares van een huis "staende naest het brugsken van 't clooster d'arme claren wesende een herberghe daarin is ene gecalseyde plaatse daer op staende gemetste saetjens ofte cruckskens met eene rollebaane int drooge" (28). Dergelijke rollebanen (bolbanen), varianten van onze na-oorlogse bowlings, waren blijkbaar in de 18de eeuw erg populair. Ze functioneren hier en daar nog op het platteland. In de Waterwijk is er heden nog een te vinden die dienst doet als bergruimte en werkplaats (zie verder in deze bijdrage onder "de oranjeboom").

"Het land van belofte" werd in de periode 1706-1714 als herberg met bolbaan gebouwd door de verver Antgone Soetaert die toen drie huizen optrok op voor-

dien onbebouwde grond tussen de Minnemeersgracht en de Leie aan de noordwestelijke zijde van de straat. Deze laaggelegen zone, "de Braecke", die eigenlijk de voortzetting vormde van de Minnemeers aan de andere zijde van de Minnestraat, was voordien lange tijd gebruikt geworden als bleekweide en als schietbaan voor de zgn. "jonge gilde van Sint Sebastiaan". Dit gebied was, op een paar kleine gebouwtjes na, onbebouwd gebleven (29).

In 1779 kwam de herberg in handen van een blijkbaar zeer ondernemend heerschap, sieur Louis Goemaere. Die toverde de vroegere schietbaan om in een beluik met in 1778 eerst 6 en daarna in 1788 24 huisjes en een "houtlogie" (30). De houtloods werd verhuurd aan "de aermen van St Jacobs". Wanneer die armen of de beluikbewoners in "het land van belofte" wilden geraken, moesten ze niet ver lopen.

Het beluik op de Braecke was, samen met nog een vijftal die in dezelfde periode in andere wijken opgericht werden, een van de grootste van het laat-18de eeuwse Gent. Hoewel we niet over exacte gegevens beschikken, kunnen we veronderstellen dat de huisjes vermoedelijk erg klein en armtierig waren. Ze behoorden tot de allerlaagste categorie. De beluikhuisjes die toen aan de Oudevest gebouwd werden (zie verder), waren van een beter of ruimer type. Dit kunnen we afleiden uit de zeer lage huisbelastingen die er op geheven werden.

Dit beluik kende een ultra kort bestaan: het verdween reeds in de eerste jaren van de 19de eeuw bij de uitbreiding van de grote suikerraffinaderij die er naast aan de Leieoever gelegen was en ongeveer gelijktijdig ontstaan was. Hier kwam er nog voor 1810 een heden nog steeds bestaand groot bedrijfsgebouw (magasins & grenier servant à la raffinerie) tot stand. In het middengedeelte van dit gebouw werd in 1852 de eveneens nog steeds bestaande prachtige feestzaal ingericht door de kruisboogvereniging "Nemrod" onder leiding van baron Leon de Saint Genois (31).

Ook de bovengrondse sporen van de herberg zelf zijn nu verdwenen. Het terrein waarop ze stond, bevindt zich nu terug in zijn originele voor-18de eeuwse kale toestand als klein "landje van belofte" voor de toekomst.

Van een oud "rattennest" naar een nieuwen "hoed"

Nog verderop aan de voet van de vroegere Minnemeersbrug over de Leie komen we in een gebied waar het stratenpatroon sterke veranderingen onderging. Deze brug bevond zich eeuwenlang niet op de huidige plaats, maar bijna in het verlengde van de Goudstraat, tussen deze straat en de Groenstraat aan de overzijde van de Leie. Aan de voet ervan was er tot het einde van de negentiende eeuw een klein afzonderlijk gelegen huizenblokje (zie Fig. 1). Dezen "teirlinck", zoals men zo'n blokje toen noemde, bestond alleen maar uit het huisje van de bruggewachter, een kalkschuur en een huis dat alleszins aan het begin van de 19de eeuw als herberg functioneerde. Hoeveel vroeger en hoeveel later

er hier herberg gehouden werd, weten we niet. Een dergelijk etablissement is anders wel op zijn plaats bij een (ophaal)brug. Het bouwblockje verdween aan het begin van onze 20ste eeuw toen de Baudelo-kaai aangelegd werd en de brug stroomafwaarts verplaatst rechtover de Kongostraat.

In de 17de eeuw nu was het huis, de vermoedelijke herberg (oud Kad nr. B2 en B3), getooid met de mooie naam "*den rattennest*". Dit vernemen we uit een tekst neergeschreven in 1610 omtrent "een huus ende stede metten calcckhuuse ghestaen ende gheleghen bijde minnemeersbrugghe, ghenaeamt den rattennest" (32). Later werd men blijkbaar afkerig van zo'n onsmakelijke naam en begon men, om wat voor reden dan ook, de zaak als "*den hoed*" te betitelen (tenminste als we "le chapeau" uit de herberglijsten van 1809 aldus mogen vertalen). Nieuwe tijden, nieuwe zeden? Wij kunnen ons niet voorstellen dat men met een rattennest als uithangbord klanten kon aan trekken, of dat men in een rattennest zou willen wonen. Die 17de-eeuwers hadden daar blijkbaar geen enkel probleem mee.

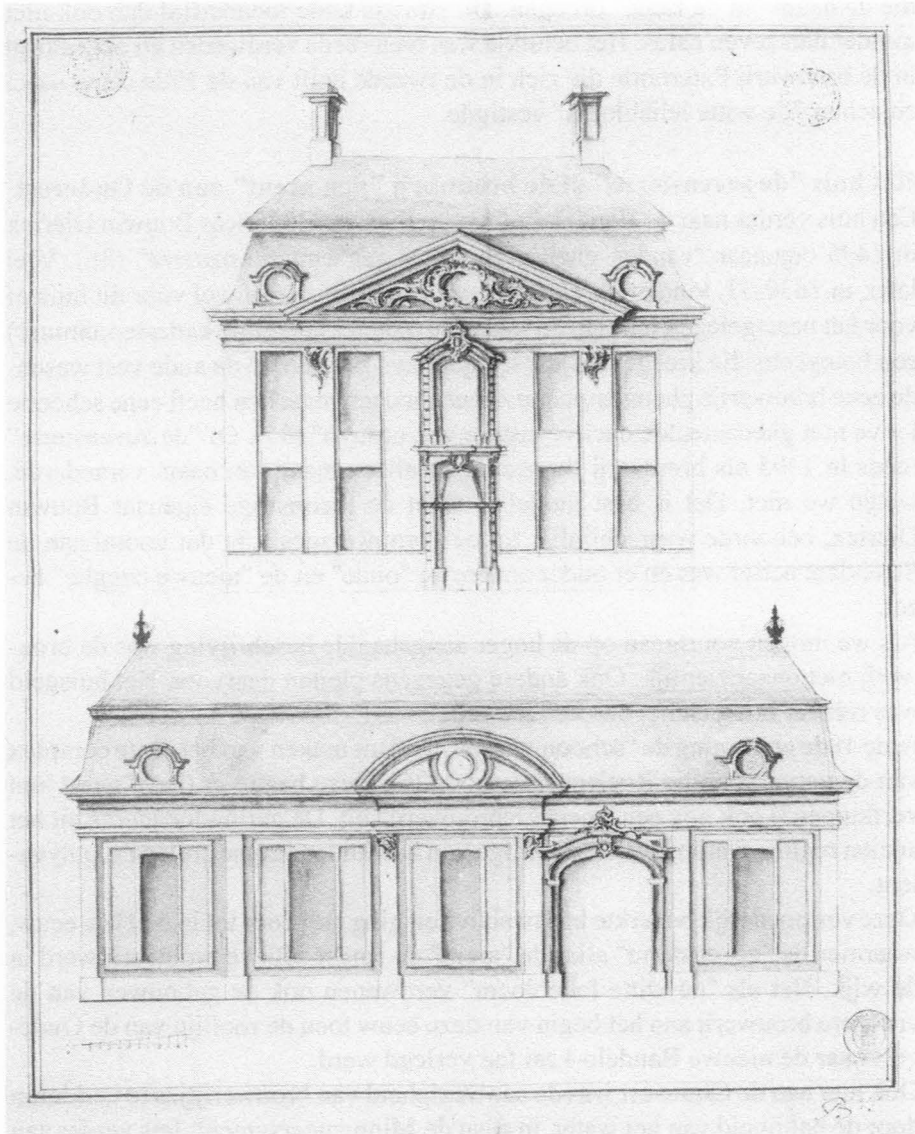
Een 18de eeuws "hôtel"

Bij wijze van tegenwicht bij dat rattennest, kunnen we vermelden dat het mooie gebouw in Lod. XV stijl dat de toenmalige eigenaar, de advocaat Van Overwaele, heer van Maldegem, in 1753 liet optrekken in de Goudstraat op de hoek met de Oudevest (Kad. nr. B189), volgens Guido Deseyn ook wel "*hôtel van Overwaele*" genoemd werd (33). Zoals men kan zien op Fig. 5, verdiende dit kleine stadspaleisje inderdaad zo'n naam. Deseyn toonde in zijn bijdrage aan dat het achttiende eeuwse gebouw in essentie nog terug te vinden is in het sobere nu nog bestaande huis uit 1823 dat deel uitmaakt van het NTG complex (het oude gedeelte aan de hoek met de Oudevest).

Een bloem op de mestvaalt aan de Oudevest

Het prijzij (taxatie) boek van 1785 (34) vermeldt "Sieur vande Vijver propriëtaris van vijf huizen nieuw uit den grond gebauwen op d'achtererve van een huys genaemt *de witte leliebloem* ten voorhoofde op de aude veste". Het was een van de vele beluikjes waarvan het meestal ruimere voorhuis functioneerde als herberg. Een afbeelding van het gevelplan van het huis "*de witte leliebloem*" dat zich bevond op Kad. nr. B224, werd door ons reeds eerder gepubliceerd (35).

Het getal van vijf piepkleine beluikhuisjes werd later nog uitgebreid tot acht. Het steegje of "poortje" dat toegang verleende tot de huisjes was geen twee meter breed. Het geheel mat ongeveer 210 m², alles samengenomen: steegje en huisjes, het voorhuis uitgezonderd. Dit kunnen we afleiden uit het "primitief" kadasterplan uit de periode rond 1830. Dergelijke huisjes en beluikjes werden massaal gebouwd in de periode 1775-1790 in de toenmalige perifere wijken (zie noot 30). Ze verschilden sterk van de beluikhuisjes van de "tweede gene-

5. Het "hôtel van Overwaele" in de Goudstraat met koetshuizen aan de Minnemeers (SAG, Reeks 535, bundel 221-6).

ratie" die we nu nog kennen: ze waren nog kleiner van grondoppervlak en dikwijls zonder verdieping. In de wijk "Garenplaats" (Anseeleplein) waartoe de Waterwijk toen behoorde, vertegenwoordigden ze in 1785-1789 nagenoeg 17% van het totaal aantal huizen. Daarmee was onze wijk er bijlange nog niet het ergst aan toe.

Ruim honderd jaar later, in 1905, waren er twee (!) herbergen in de Oudevest

die de naam "in de Lelie" droegen. Dit straatje telde toendertijd dan ook niet minder dan zeven cafés. Het beluikje was toen reeds verdwenen en opgeslorpt in de brouwerij Paternotte die zich in de tweede helft van de 19de eeuw naast en achter "de witte leliebloem" vestigde.

Het huis "de sevensterre" of de brouwerij "den arent" aan de Oudevest

Een huis verder naar de Baudelohof toe op Kad. nr. B235 was Bouwin Diericx in 1495 eigenaar "vanden gheheelen huuse genaemt *sevensterre*" (36). Veel later, in 1630-31, vinden we hier Jan van Gheluwe, die of wel voor dit huis of voor het naastgelegen huis (in de 19de eeuw onder hetzelfde kadasternummer) een bouwsubsidie kreeg "(om)dat hy syn huys gestaen op de aude vest wesende eene brauwerije ghenaempt *den Arent* ghedaen maecken heeft eene schoone loove met ghecanteelde dackveynstere van orduyn" (37). Of "de zevensterre" reeds in 1495 als brouwerij fungeerde en alleen maar van naam veranderde, weten we niet. Dat is best mogelijk want de toenmalige eigenaar Bouwin Diericx, behoorde waarschijnlijk tot een brouwersgeslacht dat vooral aan de Steendam actief was en er onder andere de "oude" en de "nieuwe cogghe" bezat.

Als we mogen voortgaan op de hoger aangehaalde beschrijving was de brouwerij niet onaanzienlijk. Ook andere gegevens pleiten daarvoor. Het huisgeld was relatief hoog en het perceel vrij groot.

In de 18de eeuw ging de "schoone loove" deel uit maken van het grote complex van de verversfamilie Roelants (zie noot 26). Deze baatte er (in of naast hun verfkuipen?) ook nog een "menagiebrouwerij" uit. De neringdoenderds uit het ancien régime waren, net als sommige van hun hedendaagse collega's, polyvalent.

Deze vermoedelijk beperkte brouwactiviteit ging nog door tot in de 19de eeuw, waarmee de "zevensterre" alias de "arent" de langst actieve brouwerij werd in de wijk. Net als "de witte leliebloem" verdwenen ook de gebouwen van de vroegere brouwerij aan het begin van deze eeuw toen de rooilijn van de Oudevest naar de nieuwe Baudelo-kaai toe verlegd werd.

Ook hier aan de Oudevest was de aanwezigheid van brouwerijtjes te verklaren door de nabijheid van het water, in casu de Minnemeersgracht. Iets verder aan de Leieoever, beschikten de paters van Boudelo uiteraard ook nog over een brouwerij, maar deze kon allicht floreren zonder naambekendheid, of had voldoende aan de kloosternaam. De paters waren in elk geval gesteld op proper water, geen evidentie in de 18de eeuw, toen de Minnemeersgracht door hen als "vaardeken der verwerers" kon aangeduid worden (zie noot 26).

Een "venus loovie" ofte "venus burgh" "aghter clooster van Bauwelo"

Het stadscijnsboek van 1495 vermeldt "an d()ander zijde vander zelve veste" ... "van an d()watere (de minnemeersgracht) tot () ten oucke vander bauweloe-

strate drie huusekins en eenen lochtync" (38). In de zestiende eeuw werden ze blijkbaar ineen gevoegd tot een enkel huis dat aangeduid werd als het "huus gestaent in de baudeloastraete genaemt *venus loovie*" en dat verder ook gesitueerd werd "aghter clooster van bauwelo" (39). Een fragment uit het panoramisch zicht op Gent en omliggende uit 1619 van Horenbault laat ons zeer goed zien waar die "venus loovie" zich bevond (Fig. 1).

Wat een loove of loeve is, valt moeilijk te omschrijven. Soms lijkt men er afzonderlijk gelegen huizen, in andere gevallen ook wel bijgebouwen of af-daken mee te bedoelen. Aan de Oudevest naar de Baudelohof toe, werden er nog meer "loven" genoteerd in de grondcijsboeken, maar geen enkel werd aangeduid met een naam, laat staan zo'n naam.

N. Kerckhaert (40) geeft nog een andere referentie aan uit 1650 met een fraaie variante van de naam "venus loovie". Ook deze beschrijving laat weinig twijfel bestaan omtrent de ligging van dit etablissement: "van eenen huuse, stede ende erfve eene herberghe wesende ghenaeamt *venus burgh* soo de selve met alle de toebehoorten ghestaen ende gheleghen is ten voorhoofde inde Baudeloastrate, synde het leste huus van Baudeloo sijde".

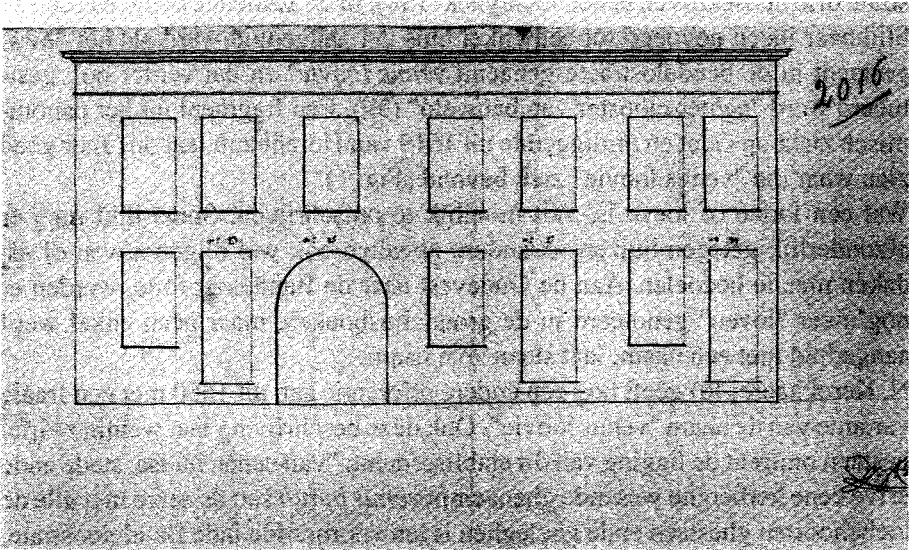
Mogen of moeten we uit die namen afleiden, hetgeen niet ver te zoeken connotaties laten veronderstellen, daar aan de achtertuin van de paters van Baudelo? Deze monniken waren blijkbaar niet wars van wereldse genoegens. Zo beschrijft M. Michiels jr. in zijn goed gedocumenteerde studie omtrent het Prelaatshuis van Baudelo aan de Steendam (41), dat de paters aan het einde van de 18de eeuw danslessen kregen in het vooruitzicht van de Mardi Gras. Of dat in de 17de eeuw, ten tijde van de "venus loovie", ook zo was, en of ze nog wat meer deden dan dansen, kunnen we betwijfelen. Lezen we immers niet in een besluit van 1391 "hebben gheconsenteert ende consenteren... (wij scepenen ende Raedt der stede van Ghendt)... den voorseiden abt ende convente van Bodeloe dat zij moghen doen maken eenen muer beghinnende van haerlieder huus, streckende neffens der (Baudelo)strate ter vesten waert an, tot eenen teeckene dat hem ghewijst es, achte voeten hooghe ende nyet hooghere vander straten...".

Gelukkig was het bestaan van de "venus loovie" niet bekend aan chevalier Charles-Louis Diericx, de zeer anticlericale eerste moderne geschiedschrijver van het oude Gent. Hij publiceerde de tekst van dit raadsbesluit in zijn welbekende "Mémoires sur la Ville de Gand" (42).

Hoe of wat het ook moge geweest zijn, in 1688 was het afgelopen met de venus loovie ofte venus burgh. Het huis werd aangekocht door de abdij en ingelijfd bij het domein dat daar achter lag (43).

Den oranjeboom... "daer een straetkin stont"

Met onze huisnamen blijven we de Gelukstraat weeral, overwegend maar toch niet helemaal, in herbergen plakken. Herinneren we er aan dat we aan het begin

6. Gevelplan van de voorhuizen van "de oranjeboom" in de Gelukstraat bij de aanvraag uit 1821 voor de "construction d'un étage au dessus des maisonnettes..." (SAG, Reeks G12, nr. 2016).

van ons verhaal ook al even de Gelukstraat introkken voor een bezoekje aan de reeds in 1495 ter ziele gegane brouwerij "het wielken". Dit straatje moet bijzonder rijk geweest zijn aan merkwaardige toestanden, zoals we zullen zien. Hier bevindt zich om te beginnen nog steeds het zeer interessante gebouwencomplex *De Oranjeboom* (Kad. nrs. B138 t.e.m. 146) rondom de resten van een straatje dat blijkbaar reeds aan het einde van de 15de eeuw niet meer als straatje, maar als toegang tot een huis en "lochtyns" (tuintjes) functioneerde. Het stadscijnsboek uit 1495 vermeldt hier inderdaad "daer een straetkin stont" (44). Pieter van den hackere (zie "de noble", die we vroeger al bespraken) en Andries vande he(e)cken betaalden elk cijns voor een deel van dit vroeger straatje. Ook heden nog is het een gezellig binnenerfje met open verbinding naar de straat toe, waar de overwegend jonge bewoners van het complex 'szomers buiten eten, lezen, blokken,...

Maar keren we terug tot 1495. Toen werden er drie huizen en lochtingen (tuinen) bij dit kleine straatje vermeld. Vermoedelijk waren er twee huisjes aan de Gelukstraat gelegen en een ander binnenin aan het (ex)straatje. Pas aan het einde van de 17de eeuw vinden we in onze stadscijnsboeken bij het hoger vermelde huis dat Andries vande hecken in 1495 bezat, de vermelding "synde tguus & herberghe den Oraenjeboom" met nog een uitgang en achterhuis op de Oudevest (45). Ook de vroegste aanhaling in N. Kerckhaert's "Oude Oostvlaamse Herbergnamen" dateert pas uit 1680 (46).

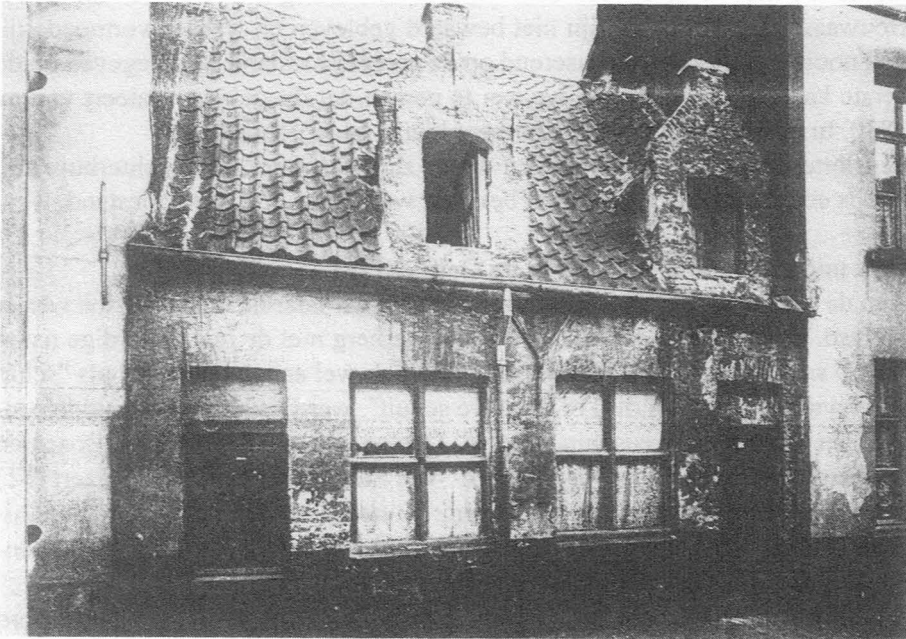
De geschiedenis van dit complex werd op heel andere bronnen steunend beschreven door G. Deseyn (47). De bevindingen komen overeen voor wat de meer recente tijden betreft, met name vanaf 1646 toen Joos Bruneel eigenaar

werd van het hele complex. Volgens onze gegevens was er geen sprake van een brouwerij, wel van een herberg.

Zoals reeds door G. Deseyn opgemerkt werd, dateert het oude nu nog bestaande achterhuis (heden in restauratie) van voor 1619: het is immers zeer goed herkenbaar op het panoramisch zicht van Horenbault (Fig. 1). Hoewel het oppassen geblazen is bij de interpretatie van dergelijke oude panoramische voorstellingen, lijkt het er sterk op dat het huidige gebouw nog hetzelfde bouwvolume en dezelfde vorm heeft als deze weergegeven op de bijna vier eeuwen oude afbeelding.

De voorhuisjes aan de Gelukstraat waren, merkwaardig genoeg, bijlange niet zo imposant als deze achterbouw, die duidelijk het hoofdgebouw van het complex was. Dit kunnen we afleiden uit het volgende: de bouwaanvraag van François Callens uit 1821 (48) voor de uniforme behuizing aan de straatkant die nu nog bijna ongewijzigd bestaat (Fig. 6), spreekt van de "construction d'un étage au dessus des maisonnettes" met "Franse" huisnr's. 23, 24, 25 en 26. Aan het begin van de 19de eeuw bestonden alle huisjes aan die zijde van de Gelukstraat tussen de Sint-Katelijnestraat en de Oudevest, op de hoekhuizen na, uit slechts één bouwlaag met dakkapellen (zie verder).

Tot aan het einde van de 18de eeuw bleef de toestand van het complex min of meer zoals die reeds bestond in 1495. Tussen 1672 en het einde van de tachtiger jaren van de 18de eeuw werd er wel een splitsing doorgevoerd in het

7. Huisjes in de Gelukstraat links van "de oranjeboom", omstreeks 1930. In een vermoedelijk vrijwel identiek huisje bevond zich het "maison de genièvre le singe".

voorhuis rechts van de ingangspoort (49). Vermoedelijk zonder ingrijpende verbouwing ontstonden hier twee onooglijke arbeidershuisjes met een grondoppervlak van nog geen 20 m² (Kad. nrs. B145 en B146).

Dit was symptomatisch voor de veranderingen die het complex nog te wachten stonden. In 1785 werden er door de eigenaar-herbergier van "de oranjeboom" Francies Monteyne op een aangrenzende eigendom met uitgang naar de Oudevest, een aantal huisjes gebouwd op het huidige Kad. nr. B166b. In tegenstelling tot de veel oudere eigenlijke "Oranjeboom", vormden deze nu verdwenen huisjes een typisch laat 18de eeuws arbeidersbeluik (zie noot 26 en 29). Ze waren verbonden met de herberg van de huisbaas door middel van een nauw gangetje. Net zoals het hogervermelde beluikje "de witte leliebloem" waren de huisjes erg klein. Het steegje was iets meer dan één meter breed. De acht huisjes en het steegje namen alles bij mekaar genomen ongeveer 180 m² in.

Maar dat was nog niet genoeg. Vermoedelijk korte tijd nadien werden nog twee beluikhuisjes aan de linkerkant van het "straetkin" op de Kad. nrs. B140a en B141a. Deze heden gelukkig gerestaureerde huisjes zijn de enige bewaarde getuigen van dit type behuizing in de Waterwijk. Uit het eerste of "primitieve" kadasterplan kan men afleiden dat ze dateren van voor 1830. In de periode 1785-1793 toen de grote "Oostenrijkse prijzij" en huisnummering doorgevoerd werd, waren ze er nog niet.

Ook aan de rechterzijde van het "straetkin" sloeg de 19de eeuwse opvullingsmanie toe met de bouw van een vrij groot T-vormig huis op Kad. nr. B144. Bouwaanvragen hiervan zijn niet bewaard gebleven en werden vermoedelijk ook nooit ingediend. Ons baserend op de perceelstoestand weergegeven op de eerste kadasterkaart, dienen we aan te nemen dat dit gebouw dateert van na 1830. In de 19de eeuw was de herberg hierin ondergebracht.

Tenslotte dienen we te vermelden dat er zich naast het grote achterhuis nog steeds een overdekte ex-bolbaan bevindt, weliswaar in kaduke toestand.

Ook nog een "narrenschip" in de Gelukstraat

Aan de overzijde van de Oranjeboom, iets verder naar de Oudevest toe was er op Kad. nr. B261 (huidig huisnr. 38) een herberg met de merkwaardige naam "*schip st. hermyt*" (50). Met dit schip dat ook wel aangeduid werd als "schip van reynuyt" (Sint Arnold) of "blauwe schuit", werd vanaf de late middeleeuwen het fameuze narrenschip bedoeld. Denken we maar aan Jeroen Bosch en het beroemde boek "Das Narrenschiff" van Sabastian Brant. Kerckhaert (51) schrijft omtrent herbergen met die naam: "(waren) verzamelplaats(en) van lui-aards en bedelaars, die veelal moesten worden gezocht onder verlopen studenten in de medicijnen en theologie" (Waarom juist die?).

Wellicht was er hier een narren Gilde gevestigd. Omtrent dit fenomeen werd door eminente auteurs als Herman Pley en Willem L. Braekman uitvoerig geschreven. Deze laatste vermeldt voor Gent het bestaan van een "ghezelschepe

van den Drooghen" en een gelijkaardige vereniging "den Catere" op Meerhem (52). Deze gilden waren vooral actief op feestelijkheden, zoals de beroemde jaarlijkse Gentse halfvastenparade, den "Auweet". Of ons Schip van Sint Arnold hierbij betrokken was, en vooral of het deel had in vijftiende en zestiende eeuwse toestanden, zoals beschreven door hoger vernoemde auteurs, weten we echter niet. Het zou kunnen, immers een "Staat van Goed", gedateerd op 9 Maart 1509 (nieuwe jaartijl), leert ons dat de naam veel ouder was dan de hogervermelde laat-18de eeuwse vermelding laat veronderstellen. Op die plaats was er toen al sprake van een huis genaamd "*tschuutkin*" (53). Dit oude schuitje is zonder twijfel te identificeren met het latere schip (54). Herinneren we er aan dat de eerste uitgave van "Das Narrenschiff" in 1494 verscheen. Het boek werd meteen vertaald en kende in onze streken onmiddellijk een enorm succes.

In de 19de eeuw was de herberg nog het toneel van heel andere activiteiten: E.C. Coppens (55) beschrijft dat tijdens de katoenstaking van 1849, de eerste grote staking te Gent, de meeste meetings toen gehouden werden in het "cabaret St. Arnould" in de Gelukstraat, dat toen eigendom was van de excentrieke advocaat De Souter.

Het "schuutkin" was vermoedelijk niet erg groot. Het huisgeld was laag. Als we mogen voortgaan op het zicht uit 1619 (Fig. 1) dan zou het in die tijd een tuit- of trapegevel gehad hebben. Het "schip st. hernuyt" kreeg een nieuwe voorgevel in 1776 of 1777 (56). Toen bouwde de meester timmerman Paulus De Schoenmaeker, die in de Goudstraat ook de "gaublomme" voor zijn rekening nam (zie hoger) er een fraaie sobere klokgevel. Het oude huis verdween in onze eeuw, toen men een hopeloze poging ondernam de Gelukstraat middels een rooilijnverschuiving te verbreden. Gelukkig is het bij die ene poging gebleven.

"Den Aap": jenever in een klein huizeken

In de Franse tijd bevond er zich in de Gelukstraat nog een jeneverschenkerij (maison de genièvre) op Kad. nr. B148 (huidig huisnr. 47) met als naam "*den aap*" (le singe). Dit gegeven is te vinden in de lijsten van herbergnamen uit de napoleontische tijd. Ook "l'oranger" stond toen als jeneverhuis bekend, terwijl "le bateau saint Arnould" als "cabaret" geregistreerd werd. Op ons reeds vertrouwd panoramisch zicht uit 1619 zien we ter plaatse iets wat op een muurtje lijkt. Zoals we reeds eerder zagen bestond in werkelijkheid de hele straatwand met onpare nummers, tussen de beide hoekhuizen resp. aan de Sint-Katelijnestraat en de Oudevest, aan het begin van de 19de eeuw uit aangebouwde lage huisjes met dakkapelletjes (Fig. 7). Vermoedelijk was die toestand gedurende eeuwen onveranderd gebleven. De tekenaar uit 1619 kon die nietige huisjes echter maar moeilijk weergeven. Op de hoger beschreven 19de eeuwse bouwaanvraagtekening (Fig. 6) bij de voorhuizen van de Oranjeboom werd dit

uitzicht van "den Aap" schetsmatig aangegeven.

Het eerste of "primitief" kadasterplan dat opgemaakt werd omstreeks 1830, leert ons verder dat het grondoppervlak van dit "jeneverkot" nauwelijks meer dan 30 m² mat. Hiermee moest men het dus stellen om te wonen en te eten. Hetzelfde plekje moest bovendien nog als gelagzaal dienst doen (of hoe zou men zich dat moeten voorstellen?). Slapen deden de bewoners allicht onder de pannen bij hun dakvenstertje. Zo waren ze "in den aap gelogeerd". Misschien konden ze troost vinden in de gedachte dat hun talrijke buren er niet beter aan toe waren... of zochten ze flessengeluk in hun eigen jenever.

De huisvesting van "den aap" (misschien al lang overleden) en zijn geburen werd in 1846 (57) vervangen door de heden uitwendig nog vrijwel onveranderd gebleven uniforme huisjes op de huidige huisnr's 45, 47, 49 en 51. Deze moeten een hele verbetering in wooncomfort betekend hebben: er kwam een verdieping met verhoogde kroonlijst bij.

Het choraalhuis St. Catherine

Bij wijze van contrast met deze drankgelegenheden bracht Frans Verstraeten ons in zijn werk "De Gentse Sint Jacobsparochie" op het spoor van een veel vromere (alhoewel, zie verder...) huisnaam. Toen Theresia Isabelle Boeve in 1735 een huis in de Gelukstraat "in dode hand" (niet aan een levende persoon, maar aan een meestal geestelijke instelling) schonk aan de Sint Jacobsparochie, bekwam de kerk een ontheffing van de "dode hand" van de Oostenrijkse Keizer Karel VI. In deze amortisatieacte waarvan de tekst door Verstraeten gepubliceerd werd, heeft "Charles par la grace de Dieu Empereur des Romains, etc..." het over "...ladite maison, nommée ci-devant *Sainte Catherine* au commencement de la rue de Baudeloo...". De geestelijkheid van Sint Jacobs richtte er een choraalhuis in met verschillende koorknappen die er kost en inwoon kregen. Een eveneens inwonende zangmeester moest het jonge volkje de kunst aanleren en allicht ook nog een beetje opvoeden. Het boek van F. Verstraeten bevat tal van interessante gegevens omtrent het leven in dit choraalhuis, o.m. een beschrijving van de eerder armtierige inboedel.

Dank zij de methode van het huizenonderzoek kon het nu exact gelokaliseerd worden. Het bevond zich niet aan het begin van de Baudeloostraat, zoals des keizers administratie schreef, of aan het begin van de Gelukstraat zoals F. Verstraeten uit andere teksten meende te kunnen afleiden, maar verder naar de Oudevest toe op het Kad. nr. B255, huidig huisnr. 26. Het heeft nog steeds zijn toenmalige vorm behouden (Fig. 8), vorm die ook reeds herkenbaar is op het zicht uit 1619 (Fig. 1). Het was bij de schenking verbonden met een achterhuis aan de Baudeloostraat. Dit was trouwens reeds in 1495 het geval (58). Deze verbinding zorgde voor heel wat verwarring omtrent de lokalisatie.

Wat de bezigheden waren in Sinte Catherine, voor dat Juffrouw Bouve ingreep, weten we niet. Misschien ging het er wel minder vroom aan toe, want "aen

Approuvé par l'ingénieur
des Travaux de la Ville

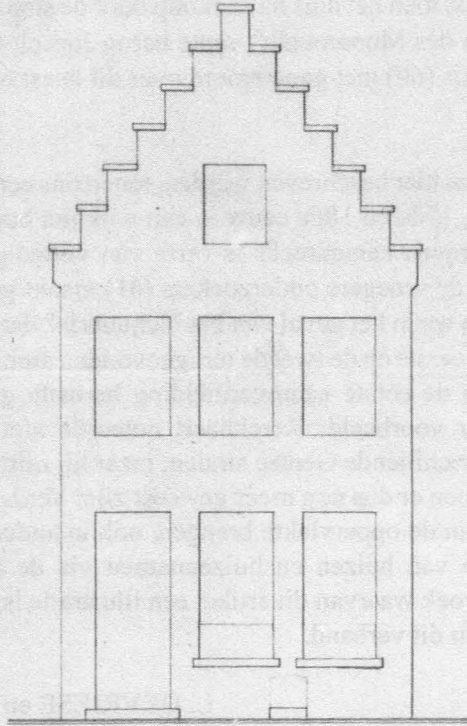
Phary

ADOPTÉ EN SEANCE DU 6 Novembre 1880
LE COLLÈGE DES BOURGEMESTRE & ÉCRIVAINS.

LE SECRÉTAIRE GÉNÉRAL

P. de Weert

Gelukstraat n. 28

Ind. BAT. 1880 LIII: B. N° 49
Le 8 Novembre 1880

Schaal. 1/50 mth.

Geroygd bij mijn verzoek van
het d. 8 November 1880.

Peter Van ~~der~~ *Wijck* ~~van~~ *Wijck*

8. Het huis Sinte Katherine in de Gelukstraat (Aanvraag voor verbouwing aan de vensters en kelder, SAG, Reeks G12, nr. 1880 B49).

het achterpoortken van St. Cathelyne tapt(e men) wijn, brandewijn ende bier" (59).

Het verdere onderzoek dat nu door de huidige eigenaar en bewoners gevoerd wordt, kan en zal nog heel wat aan het licht brengen omtrent dit huis.

De Pelikaan of Den Pelicaen?

We eindigen onze wandeling doorheen de Waterwijk in de Sint-Katelijnestraat met een probleemgevalletje. Merkwaardig genoeg was er in deze straat, die in de achttiende eeuw evolueerde naar een straat met relatief grote en rijke huizen, in onze bronnen geen enkele melding te vinden van de welbekende "*De Pelikaan*". Dit huis ontleende zijn naam aan een houten beeld dat een tijd lang de imposante hoofdingang sierde. Vermoedelijk is dit een nog vrij recente geschiedenis. In 1916 bv. toen het huis na aankoop door de stad toegewezen werd aan de "Commission des Monuments", repte baron Joseph Casier in zijn beschrijving van het huis (60) met geen woord over dit beest en deze naam.

Slot

De huisnamen zoals ze hier beschreven werden, tonen ons een heel klein beetje het leven in de 16de, 17de en 18de eeuw in een wijk net buiten het stadscentrum. De hier beschreven namenreeks is verre van volledig. Zelfs de meest systematische onder de vroegere onderzoekers (61) maakt geen aanspraak op volledigheid. Zo zien we in het geval van het "schuutkin" dat er bijna drie eeuwen liggen tussen de eerste en de tweede teruggevonden archivale vermelding. Het terugvinden van de eerste naamvermelding berustte gewoon op toeval (62). Nog een ander voorbeeld: Kerckhaert noteerde niet minder dan zes "zevensterren" in verschillende Gentse straten, maar hij miste de zevende aan de Oudevest. Er kunnen er dus nog meer geweest zijn. Verdere studie kan nog heel wat gegevens aan de oppervlakte brengen, ook in andere wijken. Vooral de exacte lokalisatie van huizen en huizenamen via de methode van het Gentse huizenonderzoek waarvan dit artikel een illustratie is, biedt aantrekkelijke vooruitzichten in dit verband.

L. DEVRIESE en D. BONCQUET

Met bijzondere dank aan Carlos Hourez, Christel De Saedeleer en Frank Cottenem.

NOTEN

1. De Potter, F., *Gent van den oudsten tijd tot heden*, 8 delen, Gent, 1883-1901.
2. Kerckhaert, N., *Oude Oostvlaamse huisnamen*, 6 delen, Gent, 1977-1993.
3. Onder andere John Flanders kende de Waterwijk maar al te goed, zoals blijkt uit zijn verhalen die door onze vereniging recent heruitgegeven werden onder de titel "Dat was een tijd". Bij hem was het gebied echter veel groter: ook de Ham en zelfs het Nieuwpoortje leken er bij te horen. Dat was voor het einde van de 19de eeuw zeker niet het geval.
4. Gysseling, M. *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, 1954, p. 46 en 48.
5. Tot op heden werden fiscale bronnen niet benut in de studie van de huizenamen. Zie de bron-

nenopgave bij N. Kerckhaert (Kerckhaert, N., o.c., bijlage). Verreweg de meeste bevindingen die in dit artikel verwerkt werden, zijn afkomstig van fiscale bronnen uit de periode 1495-1812. Zoals bij alle wijken die in die tijd bebouwd waren, bleven er ook hier nauwkeurige gegevens omtrent alle huizen in de zogenaamde "boeken van het huisgeld" bewaard (Stadsarchief Gent, Reeks 153, Prijzijen en kohieren van het huisgeld). Hoewel deze registers slechts uitzonderlijk huisnamen bevatten, zijn ze uiterst waardevol omdat ze ons toelaten de toen bestaande huizen vanaf 1672 precies te lokaliseren op moderne kadastraalkaarten volgens de methode Lievois - Charles. Bij de Waterwijk beschikken we bovendien nog over een nog veel rijkere bron, de "stedecijsboeken" (Stadsarchief Gent, Reeks 152) waarin de belastingen op de gronden waarop de huizen bebouwd waren, geregistreerd werden. De ganse wijk en ook nog andere grote gebieden in het noord-oosten van de stad, werd immers gebouwd op stadgrond (Devriese, L., Lokalisatie van stadscijnsgronden in Gent: een belangrijk stadscijnsgebied ten noordoosten van het stadscentrum, Stadsarcheologie, Bodem en Monument in Gent, Gent 1995, jg. 19, nr. 2, p. 4-9.). In de registers werden de opeenvolgende huiseigenaren ingeschreven samen met de be-rentingen van de huizen. Af en toe duiken hier particulariteiten van de huizen of andere eigendommen op. Deze kunnen erg belangrijk zijn voor de geschiedenis van de wijk. Enkele aanvullende gegevens werden ook nog gevonden in de ongelooflijk rijke collecties bouwaanvragen bewaard in de Reeksen 535 en G12 in het Gentse stadsarchief.

6. Charles, L. e.a.: Huizenonderzoek in Gent, Gent 1994, p. 7-127.
7. Stadsarchief Gent (hierna SAG), Reeks 152 nrs. 8 en 9.
8. SAG, Reeks R., nr. 362. De activiteiten die in deze instellingen uitgeoefend werden, worden er in aangeduid met "c": cabaret, "g": maison de genièvre, "s" maison suspect en "d" maison de débauche.). Deze lijsten zijn uitermate interessant omdat ze volledig zijn (tenminste voor wat de openbare drankhuizen betreft), omdat ze voor een groot deel nog huizen en namen uit het ancien régime bevatten, en niet in het minst omdat bij ieder item het zogenaamde Oostenrijkse huisnummer aangegeven wordt. Dit laat ons immers toe de herbergen, etc. exact te lokaliseren volgens de hoger vermelde methode van het huizenonderzoek. Deze "Oostenrijkse" huisnummers werden nog in de eerste jaren van de negentiende eeuw gebruikt, o.a. bij de bouwaanvragen in het Stadsarchief, Reeks G12.
9. SAG, Reeks 535, Bouwaanvragen.
10. SAG, reeks 153/2 nr. 21B.
11. SAG, Reeks 152, nr. 10, f. 74.
12. Zie bij N. Kerckhaert, deel 4, p. 5.
13. Het huisgeld (zeg maar taks op het kadastraal inkomen) werd toen verminderd van 80 tot 36 pond groten op voorwaarde dat er niet meer zou gebrouwd worden (SAG, Reeks 153/1, nr. 80, f. 77).
14. Stadsarchief Gent, Reeks 152, nr. 9, f. 22.
15. SAG, Reeks 152, nr. 9, f. 19v°.
16. Laleman, M.C., Raveschot, P., Inleiding tot de studie van de woonhuizen Gent. Periode 1100-1300. De kelders., in: Verhandelingen van de koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten, jg. 53, nr. 54, 1991, p. 205-206, en kaarten.
17. SAG, Reeks 152/1, nr. 16, f. 74v°.
18. Dezelfde naam, maar door een vermelding in de Gelukstraat en één geval zelfs "maeckende den houc van Ste Cathelinastraete", veel moeilijker te lokaliseren, vinden we overigens al terug vanaf 1499. Het duidelijkst is nog de tekst uit 1613: "ten voorhoofde up Ste Jacobsgracht achter uytcommende metten achterhuuse in de gheluckstraete ghenaeemt" den nobele" (referenties bij N. Kerckhaert, deel 4, p. 23; met daarbij nog SAG, Reeks 330 Staten van Goed 1509-1510, nr. 44, f. 167v). Niet te verwarren met "den cleenen" en den "grooten Nobele" die volgens De Potter (deel 7, p. 217) ergens aan de Hooiaard zouden thuis horen.

19. Referentie bij N. Kerckhaert, deel 4, p. 196.
20. Weg-wijzer der Stad Gent, Gent, 1770.
21. SAG, Reeks G12, nrs. 4618, 4626 en 4627.
22. SAG, Reeks G12, nr. 4617.
23. De Potter, Gent, 1883-1901, deel III, p. 109-111; Kerckhaert (deel 3, p. 182) negeerde deze maagd, maar vond er andere op de Kouter, in de Drabstraat en in de Lange Violettestraat. Kennelijk was geen van beide auteurs op de hoogte van het bestaan van de Maagd die ons hier interesseert.
24. Deze herberg of taverne wordt ook vermeld bij De Buck, R. Van wijn in Gent tot Gent in wording, Gent, 1995, p. 196. Nog een vijftal andere lokalisaties van deze huisnaam elders in de stad bij Kerckhaert, N., deel 2, p. 29.
25. SAG, Reeks 535, nr. 197, bundel 7.
26. Devriese L., Marijns, M. Huizenbestand en bedrijvigheid tussen Oudevest en Minnemeersgracht in de 18de eeuw. Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Gent 1995, jg. 13, nr. 4, deel 52, p. 33-44.
27. SAG, Reeks 194/1, rekeningen van het jaar 1685.
28. SAG, Reeks 153/2, Prijzijen van het huisgeld nrs. 19-26.
29. Deseyn, G., Rondom de Minnemeersgracht, MIAT-VIAT, Gent, zonder jaartal, p. 3 en afb. 4.
30. Devriese, L., Beluiken en gegroepeerde kleine huisjes in het 18de eeuwse Gent: fiscale gegevens, evolutie en geografische spreiding. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent. In druk.
31. Deseyn, G., De Barakken. Ontwikkeling van een vroeg-industriële site. In: Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Gent 1993, jg. 11, nr. 3, deel 43, p. 13-24.
32. SAG, Reeks 333, nr. 4-V, f. 2v° (Kerckhaert, N., deel 4, p. 149).
33. Deseyn, G., Bedreigd... In "Stadsarcheologie", Gent, 1979, p. 41-45.
34. SAG, Reeks 153/2 nr. 88, post nr. 150.
35. Devriese, L., Maryns, D., Gent 1995, p. 36.
36. SAG, Reeks 152 nr. 8, f. 14v°.
37. SAG, Reeks 400 nr. 140, f. 198.
38. SAG, Reeks 152 nr. 8, f.
39. SAG, Reeks 152 nr. 12, f. 54.
40. Kerckhaert, N., deel 5, p. 173.
41. Michiels jr., M. Het Prelaatshuis van Baudelo, zetel van de Handelsschool Sint-Joris, Gent, 1993, p. 82.
42. Diericx, Ch-L., Mémoires sur la ville de Gand, deel 2, Gent, 1815, p. 197.
43. Een plattegrond uit 1690 (SAG, Reeks 535, Bouwaanvragen, bundel 217, nr. 1) toont ons hoe de paters hun nieuw verworven gronden achter hun hof zeer prozaïsch volbouwden met o.a. een brouwerij, een rosmolen, een mouteest, een houtloods en een bakkerij.
44. SAG Gent, Reeks 152/1, nr. 9 f. 21.
45. SAG, Reeks 152, nr. 16, f. 83.
46. Kerckhaert, N., deel 4, p. 45.
47. Deseyn, G., Rondom de Minnemeersgracht, p. 17-18.
48. SAG, Reeks G12, nr. 2016.
49. Devriese, L. Enkele bouwblokken in de Gentse Waterwijk. evolutie van het huizenbestand sinds het einde van de 17de eeuw. In: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, Gent 1995, jg. 19, nr. 1, p. 12.
50. SAG, Reeks 153/1 nr. 201, Oostenrijks huisnr. E424.
51. Kerckhaert, N. deel 5, p. 36.
52. Braekman, W.L., Spel en kwel in vroeger tijd, Gent, 1992, p. 262-263.
53. SAG, Reeks 330, nr. 44, f. 32v°.

54. N. Kerckhaert die deze vroege referentie niet vermeldt, geeft in algemene termen aan dat de huisnaam "schuit" een mogelijke afkorting was van "blauwe schuit", waarmee een soort narrenschip bedoeld werd. Nog in de Franse tijd werd ook deze afgekorte naam voor het huis in de Gelukstraat gebruikt: we vinden het "Schipken" aangeduid als woonplaats van Michel Petrio gehuwd met Joanne van Audenaerde (SAG, Rekeningen van het Dampoort-Kerkhof 1797-1806, II f. 4v°).
55. Coppens, E.C., *La Société Huet*. In *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, vol. 26, 1995, p. 147. Deze plaats wordt door Avanti niet vermeld in zijn "Een Terugblik", Gent, 1908. Op p. 127 heeft deze laatste het over de herberg "In den Oranjeboom" bij leelijken Pier in de Sint-Lievenstraat.
56. Gereproduceerd bij Boncquet en Devriese, in *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent*, jg. 19, 1995, nr. 3, p. 10.
57. SAG, Reeks G12, nr. 6554.
58. SAG, Reeks 152, nr. 9, f. 21v°.
59. SAG, Reeks 131/3 *Lyste van Logementen geformeerd 1709*.
60. Casier, J., *Les travaux de la Commission des Monuments de Gand pendant les années 1912 à 1916*, *Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, 1919, deel 18, p. 114.
61. Voor wie er nog mocht aan twifelen, dat was N. Kerckhaert. In zijn werk zijn er nog een twaalfstal andere minstens even kleurrijke huisnamen uit de Waterwijk te vinden. Van de 14 in dit artikel beschreven namen, worden er 8 ook bij Kerckhaert vermeld.
62. Terugggevonden dank zij de "Staten van Goederen en Indices op de Registers van Gedele - Schepenjaar 1508-1509" van de hand van W. Steeghers in SAG. Slechts enkele jaren werden aldus toegankelijk gemaakt.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 427

Op 20 mei 1907 stelde Stadsarchivaris Victor Van der Haeghen in de rubriek "Handschriften - Stadsarchief, reeks 535 - XVIIe en XVIIIe eeuw" in het Frans een fiche op over

Verzameling Huizenplans

De dossiers van bouwsels die bewaard worden in het Stedelijk Archief bevatten in het oud depot documenten van de XVIe eeuw tot 1795 en in het modern depot stukken vanaf deze datum tot heden.

De verzameling bevat voor het deel vóór 1796 ongeveer 400 bundels. Ze is nu gerangschikt volgens de alfabetische orde der straatnamen. De oudste dossiers hebben betrekking op de huizen die gebouwd werden op de plaats van de Sint-Veerlekerk, ten tijde van de Calvinisten in 1581-1582. Een mooi ensemble dat grotendeels nog bestaat.

Maar de plannen werden maar bewaard vanaf de XVIIe eeuw. In verschillende